

Lingvistička analiza žargona srpskoga jezika

(Ranko Bugarski: *Žargon: lingvistička studija*, Biblioteka XX vek, Beograd, 2003., 180 str.)

Definirajući žargon stručna literatura polazi od toga da je to govor predstavnika određene društvene sredine, profesije, staleža ili pokrajine s dosta specifičnih riječi koji je katkad manje razumljiv za druge. Pod žargonom se danas razumijeva supstandardni specijalni govor pojedine društvene skupine ljudi povezanih statusno i strukovno, koji se tim govorom hotimice ili nehotice razlikuju od ostatka društvene zajednice. U njegovu formiranju i opstanku veliku ulogu imaju i kriteriji kao što su spol, razina obrazovanja, životna dob, ali i teritorijalna pripadnost, pogotovo stoga što su žargonci vezani uz urbane sredine koje se inače razlikuju svojim govorima. Tako žargonima bivaju govori ne samo pojedinih zatvorenih društvenih skupina, npr. zatvorenika, prostitutka, lopova, narkomana, dilera, navijača na stadionima, nego i otvorenih skupina poput učenika, studenata i pojedinih profesija, npr. umjetnika, liječnika, profesora, sveučilišnih asistenata, mehaničara, kuhara, a u novije vrijeme i računalnih korisnika, osobito hakera.

Ranko Bugarski u ovoj se knjizi bavi žargonom u prvome redu s lingvističkoga stajališta, na sustavan način, što do sada nije bio slučaj. Autor, kako to sam zapaža, na taj način pokušava uspostaviti određenu ravnotežu u odnosu na sociološki pristup pojavi žargona, koji je do sada pri-

vlačio veću pozornost.

Bugarski u prvome poglavlju knjige obrazlaže teorijski pogled na sam pojam žargona. Šire promatrano, žargon je sva-ki neformalni govorni varijetet kojega jezika koji služi za identifikaciju i komunikaciju unutar koje određene društvene skupine (po profesiji, društvenome statusu, uzrastu). Žargon je isto tako obilježen zasebnim leksičkim i frazeološkim sastavnicama, katkad i sintaktički i fonološki, te je zbog toga vrlo često nerazumljiv drugim govornicima istoga jezika. Bugarski predlaže podjelu žargona na tri vrste: stručni, čija je značajka pretjerana šablonska uporaba stručnih naziva te supkulturni i omladinski žargon, koji su prepuni maštovitih kreacija. S obzirom na to da je usko vezan za određene društvene skupine, žargon je temeljno obilježje identiteta samih tih skupina, a ujedno i sociolekt.

U drugome je poglavlju knjige autorova pozornost usmjerena ka procesu žargonizacije u sufiksionalnoj tvorbi imenica u suvremenome srpskom jeziku. Za Bugarskoga je žargonizacija pojava nove produktivnosti starih imeničkih sufiksa i drugih tvorbenih formanata, čiji su krajnji ishod stilski obilježeni leksemi s ekspresivnom familijarno-žargonskom obojenošću. U ovome se poglavlju iscrpno analiziraju sufiksi *-āk*, *-njāk* i *-ljāk* (*bedak*, *lažnjak*, *buvljak*). Autorovo je proučavanje u razdoblju od 1985. do 1995. godine urodilo inicijalnim korpusom od preko 80 žargonskih riječi, odnosno značenja izvedenica na *-āk*, *-njāk* i *-ljāk*. Autor je nakon toga nastavio prikupljati građu pa je ukupni materijal od 197 jedinica grubo podijelio u 12 skupina prema semantičkome kriteriju, odnosno područjima na koje riječi upućuju. U prvu je sku-

pinu smjestio riječi širokoga raspona značenja, koje je teško razvrstati prema kojem od semantičkih kriterija. To su prije svega riječi *divljak*, koja u žargonu pokriva čitav niz ilegalnih ustanova i aktivnosti te *crnjak*, koja označuje crno vino, gusto skuhanu drogu, rad na crno, loše raspoloženje i dr. U drugoj se skupini nalaze žargonizmi koji označuju odjeću i obuću (*kožnjak*, *krznenjak*, *zimnjak*, *minjak*). Treća je skupina posvećena prometnim sredstvima (*brzak* u značenju brzi vlak, *večernjak* u značenju večernji vlak, *polovnjak* što znači polovan, rabljeni automobil i dr.). U četvrtu skupinu spadaju razni predmeti, dokumenti i sl. (*džepnjak*, *trokrilnjak*, *usnjak*, *mobilnjak*, *ličnjak*). U petoj su skupini žargonizmi koji označuju hranu, piće i drogu (*toplak*, *masnjak*, *oštrak*, *kurvinjak* u značenju konjaka *Curvoisier*). Slijedi šesta skupina s dijelovima tijela, fiziološkim stanjima i seksom (*zlatnjak*, *gvozdjenjak*, *kvarnjak*, *mjesječnjak*, *ševak*, *zornjak*, *jutrenjak*, *grupnjak*). U sedmu je skupinu autor svrstao stanove, radnje i ustanove (*dvosobnjak*, *trosobnjak*, *dnevniak*, *modniak*, *buvljak*, *popravnjak*, *osnovnjak*, *plesnjak*), dok osma skupina sadržava toponime (*Zelesnjak*, *Novak*, *Goljak*, *Stubičnjak*). U devetu su skupinu smještena zanimanja (*narodnjak*, *zabavnjak*, *slobodnjak*, *kulturnjak*, *pozorišnjak*, *zdravstvenjak*). U toj je skupini veoma zanimljiva riječ iz standardnoga jezika *vilenjak*, koja ovdje ima sasvim drugo značenje – vlasnik vile, odnosno novopečeni bogataš. Slijede psihofizičke karakteristike u desetoj skupini (*debeljak*, *gotivnjak*, *topljak*, *staklenjak*, *modernjak*, *opreznjak*, *pokornjak*, *sirovnjak*, *ledenjak*), zatim razni, pretežno apstraktni pojmovi u jedanaestoj skupini (*godiš-*

njak, *službenjak*, *svadbenjak*, *trbušnjak*, *smrtnjak*, *minutnjak*, *celovečernjak*) te frazeologizmi koji se pojavljuju u karakterističnim sklopovima, najčešće s prijedlogom *na* ili glagolom kretanja (*ići pešaka*, *ići na deljaka*, *skočiti mrtvaka*, *na brzaka*, *na trčaka*, *na divljaka*, *za džabaka*, *u bedaku*).

Autor u nastavku navodi još 28 žargoniziranih sufiksa s primjerima. To su *-džija*, *-aš*, *-ijáda*, *-ána*, *-téka*, *-skop*, *-ka*, *-ić*, *-ác*, *-uša*, *-ulja*, *-ara*, *-ača*, *-onja*, *-ároš*, *-ánt*, *-átor*, *-čina*, *-čuga*, *-áčina*, *-áža*, *-àncija*, *-ište*, *-áner*, *-ac*, *-er*, *-alo* i *-áljka*. Također se bavi i određenim brojem nastava-ka koji u standardnome jeziku imaju slabu podlogu ili je uopće nemaju. Oni se izvan žargona gotovo nikad ne pojavljuju te nisu smatrani žargoniziranim nego izvorno žargonskim. U ovome slučaju uvjerljivo dominiraju tzv. “omladinski” sufiksi. Autor navodi petnaest takvih sufiksa: *-os*, *-iš*, *-ijána*, *-ijáner*, *-ijánović*, *-iška*, *-ája*, *-dža*, *-ánjac*, *-ánder*, *-kan*, *-éza*, *-enzi*, *-óza* i *-oje*, s tim da sufikse *-ijána*, *-ijáner* i *-ijánović* svrstava u istu skupinu zbog njihove sličnosti. Na samome kraju pregleda naučestalih sufiksa prikazan je i sufiks engleskoga podrijetla *-ing*. Taj je sufiks karakterističan za leksik i nazivlje pojedinih struka (sport i fizičke vježbe, privredu i poslovanje, tehnologiju i komunikacije, povremene i zabavne aktivnosti, modu i kozmetiku te promet), a neki leksemi koji ga sadržavaju već su se udomačili u srpskome standardnom jeziku (*smoking*, *miting*, *trening*, *parking*), dok ih je veći broj novijega datuma (*kasting*, *mejling*, *marketing*).

Svi su navedeni formanti u gramatičkoj službi izvođenja imenica i to najčešće iz imeničkih i pridjevskih, a rjeđe iz gla-

golskih, priloških i drugih osnova. Neki od njih skraćuju ili preoblikuju te osnove (npr. *-ka, -os, -iš*), dok se drugi samo dodaju osnovama (npr. *-ijana, -ijaner, -iška*) i na taj način produžuju novostvorenu riječ. Katkad se ista osnovna riječ može s pomoću različitih sufiksa skratiti, preoblikovati ili produžiti (npr. od *bioskop: bios, biskiš, bioskopijaner*). Pri tome formalni i semantički identitet osnova u najvećem broju slučajeva ostaje očuvan. Izuzetak predstavlja potreba za njegovim prikrivanjem u dijelovima internoga vokabulara kriminogenih skupina. Za primjer možemo uzeti riječ *marihuana*, koja se naziva *marijanom, marišem*, ali i *džodžom, džidžom, gandžom, grandžom* ili *grandžezom* i sl. Formanti su po gramatičkome rodu podjednako raspoređeni između muškoga i ženskoga, iako nekoliko njih pripada srednjem, dvostrukom ili neodređenom rodu (*-ište, -alo, -dža, -enzi*). Semantički promatrano, formanti pokrivaju vrlo široku lepezu područja: psihofizičke i moralne karakteristike muškaraca i žena (najčešće negativne); hranu, piće, drogu i seks; pripadnost pojedinim skupinama, druženje, zabavu, tuču; zanimanje i hobi; radnje, lokale i ustanove; odjeću i obuću; osjećaje i raspoloženja. Formanti se razlikuju po značenju i stilskoj vrijednosti, vrsti i stupnju ekspresivnosti, raširenosti, produktivnosti i dr.

U trećemu poglavlju, koje nosi naziv *Žargon i leksikografija*, autor se bavi pitanjem leksikografske obradbe žargonskih riječi i izraza. Navodi razlike između stručnih i drugih žargona te zaključuje kako se žargonska klasifikacija ne odnosi samo na konkretne jezične jedinice nego – često još i više – na njihovu neumjerenu i neprikladnu uporabu. Drugim riječima, žargon nije samo stvar jezika nego i

govora. Dakle, pojam se žargona ne iscrpljuje u samim fondovima karakterističnih jezičnih i posebno leksičkih jedinica, nego se proteže i na posebnosti žargonske uporabe jezika, odnosno na specifičan govor kao svojevrstu potvrdu identiteta članova pojedinih društvenih skupina. Autor poglavlje završava tvrdnjom da žargonska obilježja govora ostaju izvan dometa bilo kakve leksikografije, pripadajući domeni lingvističke stilistike.

U posljednjemu poglavlju knjige autor je predstavio aktualnu jezičnu pojavu – leksičke skrivalice. Riječ je o novome sociolingvističkom procesu stvaranja riječi u srpskome jeziku, koje se još naziva stapanje, sažimanje ili kontaminacija (u međunarodnome pojmovlju *blend*). Za tu je pojavu Ivan Klajn predložio naziv *slivenice* (Klajn 2002: 91–92), koji Bugarski preuzima smatrajući ga najpogodnijim. U pitanju je stapanje dvaju leksema ili njihovih dijelova u novu cjelinu (koje nije obavezatno motivirano) preklapanjem njihovih formalnih dijelova, pri čemu je dobiveni leksem kombinacija dijelova koji su ušli u njegov sastav. Ta je pojava nadahnuta engleskim kovanicama (npr. *motel – motor + hotel = hotel za motoriste*). Slivenice u srpskome jeziku nisu nužno vezane za posebna društvena područja. Tako su zabilježeni primjeri *čokoholičar* (osoba koja obožava čokoladu), *dopinkovati se* (drogirati se emisijama televizijske postaje *TV Pink*), *Beogorac* (beogradski Crnogorac) itd.

U posebnu skupinu, vrlo blisku pret hodnim primjerima, spadaju i reklame s grafičkim isticanjem, najčešće u obliku imperativa (*priJATan let, preTOPite svoje snove u stvarnost* – reklama za putničku agenciju *TOP*), ali i stapanjem dviju ri-

ječi tako da se svaka može zasebno pročitati (*šalantologija*, što je nastalo kombinacijom riječi *šala* i *antologija*). Bugarski zaključuje da bez obzira na relativno kratak vijek najvećega broja slivenica, njihovo istraživanje nije bezvrijedno u ovome trenutku našega društva.

U prilogu na kraju knjige autor daje popis žargonizama iz drugoga poglavlja, raspoređenih prema formantima i obrojčanim kao i u tekstu. Uz svaki su formant dani primjeri poredani abecednim redom.

Za autora je žargon, iz svega navedenog, jezik u malom, a ova knjiga može poslužiti kao dobra podloga za osnivanje znanosti o žargonu, tzv. žargonistike.

Antun Halonja